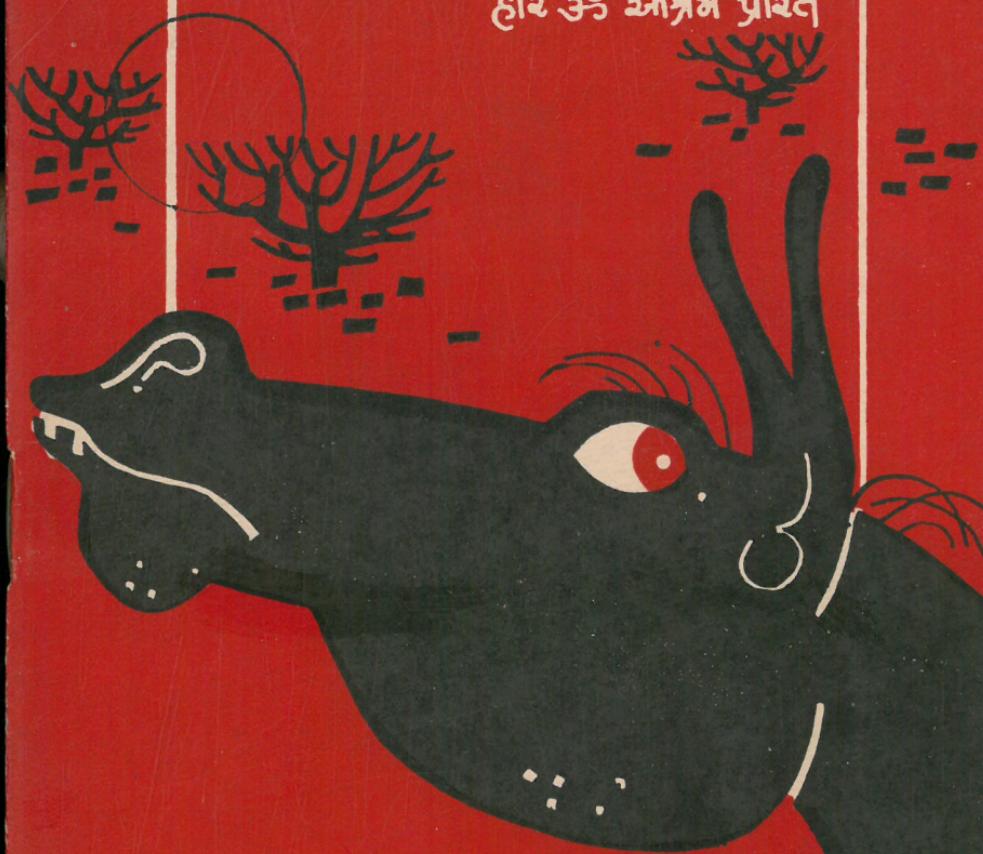

દેનાં દર

શાલ્કા મિવેદી

હિં અં ચાંગ પ્રેરિણ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ

૩૪
૨

હરિ ઉં આશ્રમ પ્રેરિત
શ્રી નાનકંડ ખાલોપથોળી અથમાળા : પુસ્તક ચોઝીસમુદ્દુ

ઠેરનાં ઠેર

શર્જા વિવેદી

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

આશ્રમ માર્ગ, નાનીકિનારે, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬

પ્રકાશક :

રધુવીર ચૌખરી
મંત્રી, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

આશ્રમ ભાગ, નદીકિનારે

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬

© અદ્વા અધિનિલાઈ નિવેદિ

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૧૯૮૨

સૂચના : ૩. ૨/૨૫

મુદ્રક :

કાન્તિલાઈ મ. મિસ્લી

આદિત્ય મુદ્રણાલય

રાયભાડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧

५४०

માનંક

ଅଧି'ତ

અનુભૂ

અને

તેમના ખાલસખાઓની સૃષ્ટિને

શ્રી નીલકંઠ ખાલોપટેયોગી અંથમાળા

શ્રી હરિ ઉં આશ્રમ તરફથી બાળકોનું ચારિયધડતર કરેણે
તેવાં બાલસાહિત્ય સર્જન માટે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ધને ઇપિયા
૧૨,૦૦૦ નું દાન આપવામાં આવ્યું છે. બાળકોમાં અભય, ઔદ્ઘાર્ય,
ત્વાગ, ધર્મ, તિતિક્ષા, સહાયવૃત્તિ, ભર્તાતરક્ષમા, સાહસ, શૌર્ય, પ્રેમ,
સહૃદ્ભાવ જેવા ઉદાત શુણો અને ભાવનાએ ગ્રેરે તેવા બાલસાહિત્યનું
સર્જન કરવાનો આનો હેતુ રાખવામાં આવ્યો છે. આ ઉદ્દેશને
પ્રગટ કરતાં ચરિત્રો, વાતાઓ, નાટિકાઓ અને કથાકાંયો ગુજરાતી
સાહિત્ય પરિષદ દારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે. ૧૯૬૭થી શરૂ
થયેલી આ અંથમાળાનું આ ચોતીસમું પ્રકાશન બાલવાતરાનું છે:
અંધાખહેનની આ બાલવાતરાએ બાળકો જરૂર હોશે હોશે વાંચશે.

ગુજરાતનાં બાળકોએ અગાઉ અમારી પ્રકાશનેને જે રીતે
આવકાર્યાં છે તે રીતે આ બાલવાતરાને પણ આવકારશે તેવી
અમને અંધા છે.

તા. ૧-૧૨-'૮૨

અંદ્રકાન્ત શેડ
નિયામક.

બાળ સાહિત્ય પ્રકાશન માલિ

અનુક્રમ

૧. ડોસીમાની રાઠલી	૭
૨. રાત અને તારા	૧૨
૩. તગડે નણુ	૧૭
૪. આખ અને કીકી	૨૦
૫. બંધી રે બંધી	૨૩
૬. સસલું અને શિયાળ	૨૬
૭. એક હૃતા	૩૩
૮. ન કરવું અલિમાન	૩૬
૯. ભહેનત કરે તે સૌને ગમે	૪૦
૧૦. યામેટાં રે યામેટાં	૪૪
૧૧. ટેરનાં ટેર	૪૬

૧

ડાસીમાની રોટલી

એક હતું શહેર. એ શહેરમાં એક પોળ. એની એક ગલીમાં એક ડાધિયો ઝૂતરો, ઝૂતરી અને ચાર સરસ કુરકુરિયાં રહે. એ ગલીનાં નાનાં નાનાં છાકરાંઓ. તો આપો દહાડો કુરકુરિયાંને રમાડે. ઝૂતરો અને ઝૂતરી આજુબાજુથી જે કાંઈ મળે તે લાવે. પોતે ખાય અને થોડું થોડું કુરકુરિયાંને આપે. છાકરાંઓ પણ દૂધ-રોટલી લાવે ને પેલાં કુરકુરિયાંને ખવડાવે.

એ ગલીમાં એક ડાસીમા રહે. તે બહુ ધાર્મિક. એક ગાય રોજ એમના ધર પાસે આવે. ગાય આવે ને ભાંભરે એટલે ડાસીમા રોટલીઓ લઈને આવે. એ રોટલી ગાયના મોંમાં મૂકે ને એ પેલાં ઝૂતરા-ઝૂતરીને આપે. રોટલી ખાઈને ગાય તો પુંછડું હલાવતી હલાવતી જય.

રોજ રોજ આમ થતું જેઈને, એક દિવસ પેલી ઝૂતરીને થયું, આ ગાય જે અહીં ના આવે તો

અના ભાગનું ખાવાનું આપણને મળે ને? એટલે
અણે ઝૂતરાને કહ્યું,

‘ડાધિયારાજ ઓ ડાધિયારાજ,
ગાયને કાઠવા કરો કોઈ કાજ.’

ડાધિયાને ગળે વાત ઉતારી કે જે ગાય ન
આવે તો તેના ભાગનું ખાવાનું આપણને મળે.
ડાધિયાને તો વાત ખૂબ ગમી. એટલે તે પોળમાં જે
ખીજાં ઝૂતરાંઓ હતાં તેમને મળવા ગયો. બધાને
ભેગાં કર્યાં; અને કહ્યું, જુઓ, આપણી પોળમાં
એક ગાય આવે છે. એ જે આવતી બંધ થાય તો
તેના ભાગનું ખાવાનું આપણને મળે. બધાં ઝૂતરાં-
ઓને વાત સાચી લાગી. બધાંએ ભેગાં થઈને
નક્કી કર્યું કે કાલે ગાય આવે એટલે આપણે ભેગાં
થઈ એક સાથે ભસીશું.

ખીજે દિવસે ગાય જ્યાં પોળમાં દાખલ થઈ કુ
તરત બધાં ઝૂતરાં એક સાથે ભસવા માંડયાં. હેરાન
થતી થતી ગાય તો પાછી ગઈ. એક, એ ને ત્રણ
દિવસ થયા. ગાય આવે એટલે ઝૂતરાંઓ ભસે ન
ગાયને પાછી કાઢે. ઝૂતરી તો ખૂબ ખુશ ખુશ થઈ ગઈ.

‘વાહ રે વાહ મારા ડાધિયારાજ
કરી કમાલ ને થયું કાજ.’

હવે પેલાં ડાસીમા તો રોજ અકળાય. કેમ ગાય
આવતી નહીં હોય? તેમણે પોળમાં તપાસ કરી,
તો ખખર પડી કે ઝૂતરાંએ ભસી ભસીને ગાયને
આવવા હેતાં નથી.

બપોરે બધાં બેગાં થયાં. ડાસીમા તો બહુ
અકળાયેલાં: ‘મારા ભગવાને કહ્યું છે કે રોજ ગાય
અને ઝૂતરાંને આવાનું આપવું. આ મૂઢાં ઝૂતરાં-
એએ તો મારી ગાયને આવતી બંધ કરી. મને તો
આ ઝૂતરાંએ પર બહુ ખીજ ચઢે છે.’ ખીજાં બધાં
ઘૈરાંએ ઘેઠેલાં તે પણ કહે, ‘મારી. ગાય નથી
આવતી અનું તો અમનેય દુઃખ થાય છે.’ પછી
બધાંએ બેગાં થઈને નક્કી કર્યું કે આપણે આ
�ૂતરાંએને જ આવાનું ન આપીએ તો કેવું?
છીંકળીનો એક સર્ડકો લગાવ્યો ને ડાસીમા ઘાલ્યાં,
‘હા બરોખર. એ જ લાગનાં છે આ ઝૂતરાંએ.
આપણે એમને બરોખરનો પાઠ ભણ્યાવીએ. બસ,
કાલથી કોઈએ કંઈ જ આવાનું નાંખવું નહીં.’
ઝૂતરી બાજુમાં એઈ એઈ બધું સાંભળતી હતી.

સાંજ પડી. કુરકુરિયાં તો રડવા માંડયાં. નાનાં નાનાં છાકરાંઓએ તો તેમને માટે દૂધ લેવા ઘેર ગયાં. છાકરાંઓની માઓ વારાફરતી આવે ને કુરકુરિયાંને દૂધ-રોટલી ખવડાવે. પણ ફૂતરા કે ફૂતરીને કંઈ આવા ન આપે.

એક રાત તો તેમણે ભૂખ્યા કાઢી. બીજે દહાડો થયો. કોઈ કંઈ આપે જ નહીં ને! પછી તો ફૂતરીથી ભૂખ વેઠી ગઈ નહીં. એટલે એણે ફૂતરાને કહ્યું :

‘ડાધિયારાજ એ ડાધિયારાજ,
ભૂખથી ભાંગે મારાં હાડ.’

સાંભળી ફૂતરા કહે :

‘તમે કહ્યાં તે કયાં કાજ,
હવે સૂર્જે ન કોઈ ધ્વાજ.’

એમ એ, નણું ને ચાર દિવસ થયા એટલે ફૂતરો-ફૂતરી તો હારી ગયાં. બધાં ફૂતરાંઓને પણ સમજઈ ગયું કે ગાય નહીં આવે તો આવાનું નહીં મળે. માટે ગાયને તો આવવા જ હેવી પડરો.

થોડી વાર થઈ એટલે ગાય આવી. આજે તો એકેય ઝૂતદું ભસ્યું નહીં. એટલે ગાય તો ડાસીમાના ઘરે જઈને ભાંભરી. ડાસીમા તો ગાયને ભાંભરતી સાંભળીને ખુશ ખુશ થઈ ગયાં. જટ જટ એ તો રોટલી લઈને ગયાં. ગાયના મેંમાં મૂકી ગાય પણ રાજ ને ડાસીમાય રાજ.

પછી તો ડાસીમાએ ધરમાં એક તૂટેલી કાઠી હતી, તેની નીચેના જે ભાગ હતો તેમાંથી સરસ ચાટ બનાવી. બધાએ થોડું થોડું ખાવાનું બેણું કર્યું ને તેમાં નાંખ્યું. ગાયમાતા તો પોતાનું ખાઈને ડાલતાં ડાલતાં પાછાં ગયાં. ઝૂતરાંએયે સંપીને પેલી ચાટમાંથી ખાધું. ત્યાર પછી કાઈ હિવસ પેલાં ઝૂતરાંએ ગાયને રોકી નહીં. પોળના લોકો થોડું ગાયને આપે ન થોડું ઝૂતરાંએને આપે. બધાં આનંદથી ખાય. એટલે ઝૂતરી બાલી :

‘ડાધિયારાજ મારા ડાધિયારાજ,
સંપથી થાયે સહુનાં કાજ.’

રાત અને તારા

એક હતો રાજ. અને બહુ રાણીઓ. પણ
એકેથ રાણીને બાળક નહીં. એ રાજ્યમાં એક
ધ્રાત્રિશુ રહેતો હતો. બહુ પંડિત હતો. તે રાજ
પાસે આવ્યો. અને કહ્યું, ‘હું એક હવન કરાવીશ.
અનો પ્રસાદ તમે રાણીઓને આપશો તો તમારે
ત્યાં બાળકો થશો.’

રાજએ તો તે પ્રમાણે હવન કરાવ્યો. પ્રસાદ
બધી રાણીઓને વહેંચી આપ્યો. સમય જતાં એક
રાણીને દીકરી અને બાકીની બધી રાણીઓને દીકરા
આવ્યા. રાજ્યમાં તો આનંદ આનંદ છવાઈ ગયો.
પણ થોડા વખતમાં થોડા રાજકુમારોને ભગવાને લઈ
લીધા. રાજકુંબરી અને બાકીના રાજકુમારો મોટાં
થતાં ગયાં. રાજ-રાણીઓનો તો હરખ સમાય નહીં.
રાજને ઘેર તો શાની આટ હોય? જે માંગે તે મળે.
બધાં જ આનંદ કરે. રાજકુમારી તો બહુ જ ડાખાં.
તેમને જે શીખવાડો તે પ્રમાણે એ તો પણ પણ

ਆਕੇ, ਅਟ ਅਟ ਸ਼ੀਐ ਨੇ ਬਧਾਨੇ ਘੂੰਘ ਵਹਾਲਾਂ
ਵਹਾਲਾਂ ਲਾਗੇ.

ਅਮ ਛਰਤਾਂ ਰਾਜ-ਰਾਣੀਆਨੀ ਉੰਮਰ ਵਖੀ
ਚਾਲੀ. ਅਮਨੇ ਤੋਂ ਹੁਵੇ ਆਜੁਂ ਸਾਂਬਣਾਥ ਨਹੀਂ ਨੇ
ਸਰਖੁਂ ਫੇਖਾਥ ਪਣੁ ਨਹੀਂ. ਪੇਕੇਵਾ ਆਕਥਾ ਬਧਾਨੁ
ਈਧਾਨ ਰਾਏ.

ਹੁਵੇ ਅਕ ਵਾਰ ਬਧਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰੇ ਜ਼ਗਲਮਾਂ ਗਿਆ.
ਸਾਥੇ ਪੇਕੇਵਾ ਆਕਥਾ ਤੋਂ ਹੋਇ ਜ. ਬਧਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰੇ ਅ
ਭੇਗਾ ਥਈ ਅਕ ਸਿੱਫੇ ਮਾਰੀ. ਪਣੁ ਬਧਾ ਜ ਕਹੇਵਾ
ਲਾਗ੍ਯਾ ਕੇ ਸਿੱਫੇ ਤੋਂ ਮੌਂ ਮਾਰੀ. ਅਕ ਕਹੇ ਮੌਂ ਮਾਰੀ.
ਅਟਕੇ ਬਿਜੇ ਕਹੇ, ਜ ਜ, ਸਿੱਫੇ ਤੋਂ ਮੌਂ ਮਾਰੀ,
ਅਮ ਛਰਤਾਂ ਛਰਤਾਂ ਤੇਓਾ ਅਂਦਰੋ ਅਂਦਰ ਲਤਵਾ
ਆਂਡਿਆ. ਪੇਕੇਵਾ ਆਕਥਾ ਤੋਂ ਗੁਸ਼ੇ ਥਈ ਗਿਆ : ‘ਮੌਂ
ਮਾਰੀ, ਮੌਂ ਮਾਰੀ ਅਮ ਸ਼ੁਂ ਕਰੋ ਛਾ? ਬਧਾਅੇ ਭੇਗਾ
ਥਈ ਨ ਮਾਰੀ ਛੇ. ਲਤਸ਼ੋ ਨਹੀਂ.’

ਪਣੁ ਆਕਥਾਨੁ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਿਥੁਂ ਸਾਂਬਣੇ ਜ ਨਹੀਂ
ਨ ਅਂਦਰ ਅਂਦਰ ਲਤਿਆਂ ਜ ਕਰੇ. ਪਈ ਤੋਂ ਆਕਥਾਥੀ
ਰਹੇਵਾਖੁਂ ਨਹੀਂ ਅਟਕੇ ਚਿਡਾਈਨੇ ਆਵਿਆ, ‘ਜਾਓ,

ખધા પથરા થઈને પડો સાથે.' ને તરત જ પેલા.
ખધા રાજકુમારો ધોળા ધોળા પથરા બની ગયા.

આ ખાજુ રાજમહેલમાં ખધાં રાહ જુઓ,
હમણાં રાજકુમારો અને પ્રાણણ આવશે. રાજકુમારી
તો જમવા માટે થાળીઓ પીરસીને રાહ જેઠિને
ઘેલી.

પ્રાણણ પહેલાં તો ખધા રાજકુમારોને પથરા
જેવા જેઠિને સુંઝાઈ ગયો. પછી રાજમહેલમાં આવ્યો
ને રાજકુમારીને મજયો. કહ્યું, 'કુંવરીખા, કુંવરીખા,
મારાથી ગુસ્સામાં એક ખરાખ કામ થઈ ગયું છે.
તમે અનો કોઈ રસ્તો ખતાવો.'

કુંવરીખા કહે કે, શું થયું? અટલે પ્રાણણ
તો ખધી માંડીને વાત કરી. કુંવરીખા તો સડક થઈ
ગયાં. હવે? ભાઈઓ વગર તો પોતે કેવી રીતે જવશે?
અટલે અમણે કહ્યું, 'મને ય મારા ભાઈ જેવી
ખનાવી હો.' પ્રાણણ કહે, 'અરેરે, એ શું બાલે
છે? આઠલું માટું પાપ તો મારાથી થઈ ગયું છે.
હવે તમને પથરો ખનાવીને હું કયાં જઈં? અનાં

કરતાં તો ભરણું આવે તો સારું.' ને એ આગળ
કંઈ કહે તે પહેલાં તો પ્રાહ્મણ ભરી ગયો.

રાજકુમારી તો પછી ગયાં જંગલમાં. પથરા
થયેલા પોતાના ભાઈઓને જેઈને એ તો ખૂબ રડવા
લાગ્યાં. એ સમયે ત્યાંથી એક પરી જતી હતી. તે
રાજકુમારીની પાસે આવી ને પૂછ્યું,

'કુંવરી, શાને કરો આંખો લાલ ?'

એટલે રડતાં રડતાં કુંવરીએ કહ્યું,

'જુઓને, મારા ભાઈઓના આ કેવા હાલ ?'

પછી તેમણે બધી વાત પરીને કહી. પરીએ ચારે
બાજુ જેયું તો બધા ધોળા ધોળા પથરા પડેલા.
એણે રાજકુમારીને કહ્યું, 'હું તમારા ભાઈઓને
જવતા તો નહીં કરી શકું પણ એમને અહીં જંગ-
લને બદલે આકાશના તારા બનાવી દઉં ને તમે
કહો તો તમને કંઈક બનાવી દઉં.'

કુંવરીએ થોડી વાર વિચાર કર્યો. પછી કહ્યું,
'મારે તો કંઈ નહીં, મારા ભાઈએ સાથે જ
રહેવું છે. તમને જે ઠીક લાગે તે કરો.'

એટલે પરીએ કહ્યું, ‘જુઓ, તમારા થોડા
ભાઈએ તો ઉપર તારા ખનેલા છે જ. આ ભાઈ-
એને પણ આકાશમાં લઈ જઈને તારા ખનાવીશું
ને તમને રાત. એલો ગમશે ન?’

આ સાંભળી રાજકુમારી તો ખૂબ ખુશ થઈ
ગયાં. પરીએ બધા પથરાને તારા અને રાજકુમારીને
રાત ખનાવ્યાં ને જતી રહી.

૩

તગડે વણુ

એક હતું ગામ. એ ગામમાં એ મિત્રો રહે. ખાસ બાઈબંધ. એકબીજ વિના બંનેને જરાય ના ચાલે. એક એકદમ જડો-પાડો તગડો ને ભીજે સાવ સૂકલકડો. ગામમાં બધાયને થાય કે આ એ બાઈબંધોને બનતું કેમ હશે? હવે તો પેલો તગડો હતો તેનેથ થયું કે સાલુ હું બહુ જડો છું ને મારો મિત્ર આવો પાતળો રહે તે ન ચાલે. એટલે એણે પોતાના બાઈબંધને પોતાના ઘેર ઓલાવ્યો. પછી કહ્યું, ‘બાઈ હું જડો ને તું પાતળો તે બરાબર નથી. માટે એક કામ કર. તું મારે ઘેર રહેવા આવ. કદાચ તું થોડા વખતમાં મારા જેવો તગડો થઈયે જય.’

સૂકલકડા મિત્રે હા પાડી. બીજ દિવસથી તે તો મિત્રને ઘેર રહેવા આવી ગયો. થોડા દિવસ પસાર થયા. ને જણે જહુ થયો હોય તેમ પેલો.

પાતળો ભિત્ર પણ જડો થવા માંડયો. ધીમે ધીમે તો બંનેનાં પેટ ગોળ માટલી જૈવાં થવા માંડયાં.

તેમની પાડોશમાં એક કુટુંબ રહે. તેમાં એક નાનકડો છાકરો. તે નિશાળે ભણવા જય. તેને થોડું થોડું ઘાલતાં આવડે પણ લખતાં આવડે નહીં. તેની મા તેને શીખવવા માટે ખૂબ પ્રયત્ન કરે. એમ કરતાં કરતાં તેને એકડે એક અને બગડુ છે — એટલું આવડયું.

એક દિવસ તેની મા તેને ભણાવવા ઘી. તેને એકદમ કંઈક યાદ આવ્યું. એટલે તેણે પેલા છાકરાને પૂછ્યું, ‘એઠા, આપણી બાજુમાં પેલા કાકા રહે છે ન એમનું પેટ કેવું છે?’ પેલા છાકરો હાથ વડે અડધા ગોળની નિશાની કરીને કહે, ‘ગોલમટોલ.’ પછી માએ ફરી પૂછ્યું, ‘બીજ કાકા છે એમનું પેટ કેવું છે?’ એટલે ફરી અડધા ગોળની નિશાની કરીને કહે ‘ગોલમટોલ’.

મા કહે, ‘બરોખર.’

પછી કહે, ‘એક કાકાના પેટની નીચે બીજ કાકાનું પેટ હોય તો કેવું લખાય?’

પેલા છાકરાએ તરત સ્થેટમાં લખ્યું, અ.

મા તો ખુશ ખુશ થઈ ગયાં. — કહે, ‘સરસ.
બરાબર. હવે ઘાલ, કે આપણી બાજુમાં કયા કાકા
રહે છે?’

પેલા છાકરો તો ઝરપટ ઘાલ્યો ‘તગડાકાકા.’
અની માએ કહ્યું, એ અર્ધા ગોળ ઉપર નીચે એમ
લખીએ એટલે થાય તગડે ત્રણ. તેં આ લખ્યું છે
ને તે શું કહેવાય?’

છાકરો ઘાલ્યો, ‘તગડે ત્રણ.’

૪

આંખ અને જીવી

એક હતો પ્રાણિશુ. અને એક હતી પ્રાણિણી. ખૂબ સુખી. પ્રાણિશુ ભગવાનની પૂજા કરે. લોકો અને પૈસા, પ્રાવાનું વગેરે આપે. બને જણ્ણા આનંદથી દિવસો પસાર કરે. એમ કરતાં કરતાં તચ્છા ધરડાં થયાં. પ્રાણિણીને હવે બરોખર દેખાતું પણ નહીં. એક દિવસ તે ભગવાનની પૂજા કરતી હતી. ત્યારે ભૂલમાં જ પૂજનો દીવો એનાથી ભગવાન ઉપર પડી ગયો. અને તો બહુ દુઃખ થયું : ‘અરેરે ! મારાથી આ શું થયું ? હે ભગવાન, મેં જણી ખૂઝીને આ નથી કર્યું હું. તને બહુ દાડચું.’ – ને પછી એ તો ઝટ ઝટ ઊઠી, રસોડામાંથી ધી લાવી ને ભગવાન ઉપર ચોપડચું. પછી પંચો નાંખવાં લાગી. ને એલતી ગઈ, ‘ભગવાન મારી ભૂલ થઈ ગઈ, મને મારું કરનો. નમઃ શિવાય, નમઃ શિવાય...’ એટલામાં બહારથી પ્રાણિશુ આવ્યો. એણું જણ્ણયું કે ભગવાન ઉપર દીવો પડ્યો ને ભગવાન

દાજી ગયા છે એટલે એનેય ખૂબ હુઃખ થયું. આ માટલાનું ઠંડું પાણી લાગ્યો ને ભગવાન ઉપર રેડવા લાગ્યો, જેથી ભગવાનને ઠંડક થાય.

ન ખરેખર, ભગવાનને તો બહુ ટાઢક થઈ. એ તો બહુ રાજ રાજ થયા. એમને થયું, આ લોકોથી ભૂલથી હીવા પડ્યો તોય કેટલાં બધાં હુઃખી થઈ ગયાં છે? આ લોકો પોતે ધી ખાતાં નથી તેની મને ખખર છે. મારા હીવા માટે જ રાખે છે. હું દાજી ગયો એટલે એમાંથી ધી ચાપડયું, વળી ઠંડું પાણી રેડયું. મને બહુ સારું લાગ્યું. મારે તેમને કંઈક આપવું જેઈએ.

એટલે પાલખામાંથી બહાર નીકળ્યા ને કહ્યું,
‘ઓટા, હું તારા પર ખૂબ પ્રસન્ન થયો છું. માગ,
માગ, માગે તે આપું.’

આંખણ-આંખણી તો ભગવાનને જેઈને જ ખૂબ મુશ થયાં. પગે લાગ્યાં. પછી કહે, ‘ભગવાન,
અમારે તો કાંઈ નથી જેઈતું. સાથે ને સાથે રહીએ
અને તમારી સેવા કરીએ એટલું બસ. કોઈ દિવસ
તમને ભૂલીએ નહીં એટલું કરબે.’

ભગવાનને થયું, આ લોકોને તો મારી ભક્તિ જ બેદચે છે. એ તો એમનામાં છે જ. એ હું શું આપવાનો? પણ એક કામ કરું. પ્રાણણુને આંખ ને પ્રાણણીને કીકી બનાવું. બંને સાથે રહેશે એને સદાય મારાં દર્શન કરશે.

પછી ભગવાને પ્રાણણુના માથે હાથ મૂકીને કહ્યું, ‘એઠા, તું બનીશ આંખ ને પ્રાણણી બનશો કીકી. તમે સદાય બધામાં મારાં દર્શન કરજે.’ એમ કહીને ભગવાન પાછા પાલખામાં ઘેસી ગયા.

સર્વત્ર ધર્શિરદર્શન કરવા બેદચે – એ જ આંખનો ઉપયોગ છે.

૫

બંદી રે બંદી

એક હતું સરસ મજાનું ગામડું. તેમાં એક
નિશાળ. ગામનાં બધાં છાકરાંઓ. ત્યાં ભણવા આવે.
નિશાળમાં એક બહુન બધાંને ભણાવે. સરસ સરસ
વાર્તાઓ. કહે. સરસ ગીતો ગવડાવે. બધાં છાકરાંઓ.
ઘરથી થોડું થોડું ખાવાનું લાવે. બપોરે બન બધાંને
એક હારમાં ઘેસાડે. બધાં પોતે જે ખાવાનું લાવ્યાં
હોય તે કાઢે અને ખાય.

પણ એક છાકરો, નામે બંદી. તે બહુ વિચિત્ર.
આ બંદીનાં મા-ખાપ તો અને નાનો મૂકીને
ભગવાનને ઘેર જતાં રહેલાં. આમમાં એક ઘેરૂત
હતો. તને એકુય ખાળક નહીં. તેમણે બંદીને
પોતાને ઘેર આહુયો ને માટો કર્યો. બંદી એમને જ
મા-ખાપ ગણુતો. બંદીને તની મા જે ખાવાનું આપે
તે બંદી ઘરથી નિશાળે આવે ત્યારે રસ્તામાં જ
ખાઈ જય. પછી બધાં જયારે ખાવા ઘેસે ત્યારે તની
પાસે તો કંઈ હોય નહીં. એટલે બાજુમાં જે છાકરો
ઘડો હોય તેનું લઈ કે અને ખાય. રોજ રોજ આવું

કરે એટલે એન અને ખૂબ વઢ્યાં. જિલો રાખ્યો.
તાથ બીજે દહાડે તો પાછો હતો તવો ન તવો.

એ-ચાર વાર આવું થયું એટલે એક વાર
એન અને ધેર ગયાં, બંદીનાં મા-ખાપ એ વખતે
એતરે ગયેલાં. પણ એન તો એમની રાહ બેદને
એઠાં જ. સાંજ પડી એટલે બંદીનાં મા-ખાપ આવ્યાં.
એનને બેદને એ લોકો તો ખડુ ખુશ થઈ ગયાં.
એનની પાસે એઠાં. પાણી પાયું. પછી સરસ મોળી
છાશ આપી. થોડી વાર થઈ પછી એને કહ્યું, ‘ભાઈ,
તમારો છોકરો રોજ નિશાળે નાર્સ્ટો નથી લાવતો.
રોજ બીજાનું ખાઈ જય છે. એ-ચાર વાર તો મેં
અને જિલો પણ રાખ્યો. તો શું તમે અને કંધ
આવાનું નથી આપતા?’

બંદીની મા કહે, ‘અરે હોય એન, બંદીને તો
હું રોજ રોટલો ન માખણ આપું છું. પણ એ છે
ખડુ ખાઉધરો.’

માએ બંદીને ખૂમ પાડી. ખડકીની ખહાર
રમતો હતો તે બંદી આવ્યો. મા કહે, ‘બંદી,
એન આવ્યાં છે તેની તને ખખર નહોતી?’

બંદી કહે, 'હતી. પણ એન મન લડે છે ને
એટલે ના આવ્યો.'

પઢી માયે કહ્યું, 'બંદી, હું તને રોજ
આવાનું આપું છું તો ય તું નિશાળે જઈ બીજાનું
કેમ ખાઈ જય છે?'

બંદી તો શું બાલે? બંદીની મા કહે, 'ને હવે
કુરી આવું કરીશ ને તો તને આ બળદ બેગો
ખાંધી રાખીશ.'

પઢી એન તો ગયા.

થોડા દિવસ સરખું ચાલ્યું. પણ ખાઉધરા ને
અવળયંડા બંદીભાઈ કાંઈ સખણા રહે? તે તો
પાછા હતા તેવા ને તેવા થઈ ગયા. ઘેરથી લીધેકો
નાસ્તો રસ્તામાં ખાઈ જય ને નિશાળમાં બીજાનો
ખાય. એન એક સાંજે કુરી વાર એને ઘેર આવ્યાં
ને બંદીની માને કહ્યું, 'હવે કુરી પાછા તે બીજાઓ-
ના નાસ્તો ખાઈ જય છે, માટે તેને સંજ કરજે.'

બંદીની માયે રાત્રે એને બળદના ખીલા સાથે
ખાંધી હીધેા. આખી રાત એ તો એવો બંધાયેકો

રહ્યો. એની મા બિચારી આખી રાત ભગવાનને
યાદ કરતી જગ્યા. ‘હું ભગવાન, આ છોકરાને સારો
કર, કંઈક ટેકાણે પાડ.’

એને તો આખી રાત ચિંતા થઈ; બંધીને
ખળદ કશું કરશે તો નહીં ને! સવાર પડી ને એ તો
વહેલી વહેલી બંધી પાસે ગઈ. જઈને જેયું તો એ
તો ધસધસાટ ઊંઘતો હતો. માને થયું : હાશ, એને
કશું થયું તો નથી. ધીમે રહીને એને જગાડ્યો.
બંધી તો જાઠ્યો. માની સાથે ધરમાં ગયો. મોં સાફ
કર્યું. નાહ્યો. દૂધ પીધું. નાસ્તો કર્યો. ન થોડા
નાસ્તો લઈને એ નિશાળે ગયો. થોડા દિવસ તો એ
ડાહ્યો થઈ ગયો. એનને એને માને થયું, ચાલો,
સારું થયું. બંધી હવે સુધરી ગયો.

પણ બંધીભાઈ જેનું નામ. એમ એ કાંઈ
સુધરે? એને તો ભગવાન જ પહોંચી વળે, માણુસ
નહીં. એટલે એમણે તો પાછું ફરી શરૂ કરી હીધું.
પોતાનું ખાવાનું ખાઈ જય એને નિશાળમાં જઈને
ખીજનો. નાસ્તો ખાઈ જય. હવે તો એન એને મા
એઉ એનાથી કંઠાળી ગયાં. મા કહે, ‘આ શું

આએં દહાડો ખા ખા કરે છે? ભગવાન કોક દહાડો
કશુંય ખાવા નહીં આપે. જે બીજનું ખાય તેને
પછી ખાવાનું જ ના મળે.' - પણ એ તો સાંભળે
જ જ કોણ?

અમ કરતાં કરતાં બંધીભાઈ તો મોટા થયા.
માએ કંચળીને અને કહેવાનુંય બંધ કર્યું. પણ
ભગવાનને થયું, આ બંધીને ઠેકાણે પાડવો પડશે.
લાકોને એ બહુ પજવે છે. એટલે એક દિવસ એમણે
સાધુનું રૂપ લીધું ને બંધીને ઘેર માંગવા આવ્યા.
તે વખતે બંધી ઘરમાં જ હતો. સાધુ એલ્યા:
'મૈયા, કુછ ખાના હો.' બંધીની મા કહે, 'કીબા
રહેલે મા'રાજ.'

પણ બંધીની મા ખાવાનું લઈને આવે તે
પહેલાં તો બંધી આવ્યો. ને સાધુને કહે, 'અલ્યા
સાધુડા, મફતનું માંગીને કેમ ખાય છે? તારું વાસણું
લઈ લઈશ. જ અહીંથી.' સાધુ કંઈક કહે તે પહેલાં
તો બંધીએ એમના હાથમાંથી વાસણું લઈ લીધું.
ને એમાં જે હતું તે ખાવા માંડયું. એટલે સાધુને
ચઢી ચીડ. કહ્યું,

‘બંધી રે બંધી,
હું હો જ રે ધંધી,’

ન મા ખાવાનું લઈને આવ્યાં તો તેમણે એક
કૌતુક જેયું બંધી ગાયથ ન તેને ઠેકાણે એક ધંધી.
સાધુ કહે, ‘મા, આજ સુધી તેણે જેનું ને તેનું
ખા ખા જ કર્યું છે. હવે આજથી તે બધા માટે
દોષ દરખા કરશે. તેને ભાગે કશું ખાવાનું નહીં રહે.’
— એટલું ઓલીને સાધુ તો જતા રહ્યા. મા ધંધીને
લઈને ધરમાં ગયાં.

૬

સસલું અને શિયાળ

એક હતું જગલ. આ જગલમાં અનેક જતનાં પ્રાણીઓ રહે. એમાં એક સસલું અને એક શિયાળ પણ રહે. સસલું એક જાડની નીચે રહેતું હતું. ચારે બાજુની જગ્યા ચોખ્ખી કરીને એ રહે. થોડે દૂર એક ખીજ જાડ પાસે શિયાળ રહે. બધાંથી પ્રાણીઓ દિવસે જગલમાં ફૂરે. અને જે કાઈ ખાવાનું મળે તે ખાય.

સસલું તો થોડું થોડું ખાવાનું પોતાને ઘેર પણ લાવે. અને ઘેર જે કોઈ મળવા આવે તેમને એ પોતાની પાસે ખાવાનું હોય તેમાંથી કંઈક આપે ને. પોતે રાજુ થાય. શિયાળને આ વાતની ખખર હતી. એટલે કોઈક કોઈક દિવસ પોતે ખાવાનું ખાળવા. જવાની મહેનત જ ન કરે. પણ બધો઱ પડે કે સસલાને ઘેર જય. સસલું તો એની ટેવ પ્રમાણે શિયાળને ખાવાનું આપે. શિયાળ ખાઈને જતું રહે.

જગતનાં ખીજાં પ્રાણીઓને આ વાતની ખખર
હતી. તે લોકો સસલાને કહે પણ ખરાં કે, 'શિયાળને
તમે શા માટે ખાવાનું આપો છો? એ જે દિવસે
ખાવાનું મેળવવાની મહેનત નથી કરતો, ત્યારે
તમારે ધેર આવીને ખાઈ જય છે. કોઈક વાર તો તે
અમારે ત્યાં પણ આવે છે. પણ અમે તો અને કાઢી
જ મૂકીએ છીએ.'

સસલું કહે, 'ભાઈઓ, એ તો હું પણ જાણું
છું. પણ આપણે ધેર જે કોઈ આવે તને બનતી
મદદ કરવી અથલું હું તો જાણું. મારી પાસે થોડું
થોડું ખાવાનું હું રાખું છું. અમાંથી અને પણ
થોડું ક આપું છું. મારે ધેર જે આવે અને કંઈએ
ન આપું તો મને ગમતું નથી. અટલે હું તો
આપીશ.'

થોડા દિવસ પછી જગતમાં વાવાજોડું ફૂંકાયું.
સખત પવન વાયો. નાનાં નાનાં અનેક જાડ તૂઠી
ગયાં. આપણા સસલાભાઈ અને શિયાળભાઈવાળાં
જાડ પણ તૂટેલાં. સસલું તો બચી ગયું પણ શિયાળ-
ના પગ ભાંગી ગયા. તેનું જાડ તેના પગ ઉપર જ

પડેલું. પવન શાંત થયો એટલે બધાં પ્રાણીઓ ધીમે ધીમે મળવા લાગ્યાં. બધાં પ્રાણીઓ બચી ગયેલાં.

બધાં પ્રાણીઓએ સસલાને કહ્યું, ‘ચાલો, તમે અમારે ધેર રહેને.’ સસલાભાઈ કહે, ‘ભાઈ, આ શિયાળને આવી હાલતમાં મૂકી મારાથી એકલાથી કુંવી રીતે અવાય?’ બધાં કહે, ‘સસલાભાઈ, અમે તમને અમારે ધેર લઈ જઈ એ, આ શિયાળને નહીં. એ સાજું હતું ત્યારેય એ મહેનત નહોતું કરતું. એટલે જ લગવાને એના પગ ભાગ્યા. તમે ચાલો.’

સસલું કહે, ‘તમારી વાત તો સાચી છે. પણ એવું આપણાથી ન કરાય. બીજું તો કાંઈ નહીં, એના પગ સારા ન થાય ત્યાં સુધી એને આપણે સાચવવું જોઈ એ. પછી એ જણે ને એતું કામ જણે.’

બધાં પ્રાણીઓએ આ વાત કણૂલ કરી. શિયાળને લઈને એક સ્થાને ગયાં. થોડા દિવસ સુધી તો શિયાળથી ચલાતું નહોતું. બધાં પ્રાણીઓ સવાર-સાંજ એને ખાવાનું આપી જતાં, પાણી આપી જતાં ન આનંદમાં રહેતાં. બધાં જ પ્રાણીઓ આપે દિવસ કંઈક ને કંઈક કામ કરતાં.

શિયાળ આ બધું જેથા કરતો ને મનમાં ને
 મનમાં હુઃખી થતો. થોડા હિવસ એમ ગયા એટકે
 એના પગ સાંજ થઈ ગયા. તેનાથી ચલાતું થઈ ગયું.
 બધાને પગે લાગીને કહેવા લાગ્યું, ‘ભાઈ આ, મને
 મારી ભૂલ સમનાઈ છે. હવે હું કાયમ મહેનત કરીને
 જ ખાઈશ. તમે બધાએ મને જે મદ્દ કરી તેથી હું
 ખૂબ ખુશ થયો છું. ચાલો સસલાભાઈ, આપણે એક
 જાડ પાસે પાછા જઈએ અને રહેવા માટે સરસ
 જગ્યા તૈયાર કરીએ.’

બધાં પ્રાણીએ અને ખાસ તો સસલાભાઈ,
 બધું ખુશ થયા. બંને જણાં એક જાડ નીચે સરસ
 જગ્યા તૈયાર કરીને રહેવા લાગ્યાં.

૭

એક હતા....

એક હતા બીજુભાઈ. બીજુભાઈને ભણવું કરવું કાંઈ ગમે નહીં. આજો દિવસ બસ એ તો રમ્યા જ કરે. એમનાં માને થાય, આ છોકરો ભણશો નહીં તો માટો થઈને કરશો શું? તેમને તો એની બહુ ચિંતા થાય.

એક દિવસે સવારે બીજુભાઈની મા બીજુભાઈને ઉઠાડવા ગયાં. ‘બીજુ, ઓ એઠા બીજુ, ઓઠો! હીકરા. ચાલો, બહુ મોડું થયું છે.’

ત્યાં તો બીજુભાઈ ચીડાઈને એલ્યા, ‘મને બીજુભાઈ કેમ કહે છે? હું તો કનૈયો છું?’ – એમ કહીને એ એઠા થયા. સામે માને જેઈ. માને તો કાંઈ સમજ ન પડી. એટલે બીજુભાઈ હસી પડ્યા. કહે, ‘મા, મા, આજે હું જાંધી ગયો’તો ને, ત્યારે મને એક પરી મળી’તી. પણી છે ને તે પરી તો મને દૂર દૂર ઝરવા લઈગઈ. ત્યાં છે ને તે બહુ જ ઝૂલ હતાં, જત જતનાં ન ભાતભાતનાં. હું તો ત્યાં બહુ ઝર્યો, બહુ ઝર્યો.

પછી તો હું ખડું થાકી ગયો. એટલે પરીએ મને
લાડુ ખાવા આપ્યા. મેં તો એ લાડુ ખાવા ને માડું
તો એ બરાઈ ગયું. પછી પરીએ ઠંડુ ઠંડુ પાણી
આપ્યું. પછી અમે તો ફરી આગળ ફરવા ગયાં.
ત્યાં છે ને તે એક કનૈયાનું મંદિર હતું. મા, ખડુ
જ સરસ હો. મને થયું, હું કનૈયા હોણું તો? ને મા,
હું તો ખરેખર કનૈયા થઈ ગયો. પછી હું તો
વાંસળી વગાડવા લાગ્યો. ત્યાં જ તેં મને ઊઠાડ્યો
હું કાંઈ બીટુભાઈ નથી, કનૈયા છું.’

બીટુભાઈના માને હવે સમજ પડી ગઈ.
એટલે કહે, ‘ખરોખર, હવે હું તને કનૈયા કહીશ
હું. ચાલો કનૈયા, હવે ઊઠો, મેં ધૂંઘ્રા અને દૂધ
ભી લો.’

પછી બીટુભાઈ ઊઠ્યા. મેં સાઝ કર્યું. દૂધ
ખીધું ને મા પાસે એઠા.

માએ કહ્યું, ‘એઠા, જેમ તને આજે ઊંઘમાં
પરી મળી હતી ને તેમ એક પરી મનેય મળી હતી.’

બીટુભાઈ કહે, ‘ખરેખર? તો તે પરીએ તને
શું ખતાંયું?’

મા કહે, ‘પરીબાઈ તો રુમ્મક જુમ્મક કરતાં
મારી પાસે આવ્યાં. મને કહે, મને તમારા બીટુભાઈ
બહુ ગમે છે. કેવા રૂડારૂપાળા છે ! પણ એ ભણુતા
કુમ નથી ? તમે અને બહુ બહુ ભણુવજે હો. પછી
અને હું રોજ કુરવા લઈ જઈશ.’

‘ખરેખર, મનેય પરીએ કહ્યું હતું કે બીટુ-
ભાઈ, તમે જે ભણુશો ને તો હું તમને બહુ પૈસા
આપીશ, સરસ રહેવાને ધર આપીશ.’

‘તો એ મને કુમ ના કહ્યું ?’ માએ પૂછ્યું.

બીટુભાઈ કહે, ‘પાછી તું મને તરત ભણુવા
ઘેસાડે ને એટલે. પણ જે પરીએ તનેય એવું કહ્યું છે
એટલે મારે હવે ભણુવું જ જેઈએ.’

ન પછી તો એ રોજ ભણુતા. મોટા થયા પછી
ડોકટર બન્યા. તેઓ પાસે મોટા બંગલો હતો,
મોટર હતી. રોજ સરસ સરસ આતા હતા ને
લોકાની સેવા કરીને બધાનો પ્રેમ પામતા હતા.

ન કરવું અભિમાન

એક હતું મોટું જંગલ. એ જંગલમાં વાધ, સિંહ, રીછ, હાથી, હરણ, વાંદરાં અને સસલાં એવાં તો કંઈક પ્રાણીઓ રહે. હાથીભાઈ એમની સૂંદ હલાવતાં હલાવતાં હાલે. વાંદરાભાઈ તો હુપા હુપ કરીને જંગલમાં બધે ફરે. નાના નાના સસલાભાઈને આ બધું જેવાની બહુ મજા આવે. પણ એમને પોતાના રૂપ-રંગનું અભિમાન ભારે. એમને થાય, આ હાથીભાઈ તો જુઓ, કેવા જડા-પાડા છે. એમની આંખો તો સાવ જીણી જીણી. ને એમના કાન તો જુઓને કેવા સૂપડા જેવા છે. પગ તો જણે મોટા મોટા થાંબલા ને પૂંછડી તો હા...હા...હા... સાવ દૂંકીએ.

ને આ વાંદરાભાઈ, કેવું કાળું મોં ને પૂંછડી તો જણે એથ લાંખું દોરડું. નહીં રૂપ ને નહીં રંગ.

ને ભારે તો કેવી સરસ સરસ લાલ લાલ આંખો.

કૃતે સરસ સર્ફેટ સર્ફેટ રંગ. ને ગાલ તે
લીસા લીસા.

‘મારે	લીસા	લીસા	ગાલ,
મારે	લાલ	લાલ	આંખ,
મારે	ધોળો	ધોળો	રંગ,
કરું	હું	તો સહુને	દંગ.’

એમ એ તો ગાય અને બધાની મરણકરીએ કર્યાં કરે.

હવે શું થયું? એક વાર જંગલમાં દાવાનળ
લાગ્યો. ને બધાં જાડ હતાં તે બળવા માંડયાં. આગ
ધીમે ધીમે આગળ વધવા માંડી. જંગલનાં પ્રાણીએ
તો બધાં દોડવા માંડયાં. વાધ-સિંહ તો બહુ
જલદી જલદી દોડી ગયા. વાંદરાભાઈને તો જાડ
ઉપર ઝુદ્ધતાંથી આવડે ને જમીન ઉપર દોડતાંથી
આવડે. એ તો સૌથી વહેલા જ્યાં કશું નહોતું થયું
ત્યાં પહોંચી ગયા.

પાછળ રહ્યા હાથીભાઈ ને આપણા ટણૂકલા
સસલાભાઈ. આગળ સસલું ને પાછળ હાથી.
સસલાભાઈ થોડું થોડું દોડે. પણ એ તો બિચારા
નાના. દોડી દોડીનેથી કેટલું દોડાય? એ તો બહુ
થાકી ગયા. પણ જે દોડે નહીં તો આગમાં ભરી

જવાય. એટલે હોડવું તો રહ્યું જ. એમણે પાછળ
નેયું તો હાથીભાઈ. એમને થયું, હું હમણાં હાથી-
ભાઈના પગ નીચે આવીશ ને કાં તો આગમાં મરી
જઈશ. હવે આપણે ગયા જ સમબે. આમ એ તો
મનમાંને મનમાં બહુ ગબરાતા હતા. હાથીભાઈએ
નેયું, આ સસલાભાઈ હવે બહુ થાકી ગયા લાગે છે.
હોડે તેમ લાગતું નથી. એટલે તેમણે સસલાભાઈને
પૂછ્યું,

‘કેમ છે। સસલાભાઈ, ધોળા રંગે બચાવ્યા
નહીં?’

સસલાભાઈ તો શું ઘાલે?

પછી હાથીએ કહ્યું, ‘ચાલો, આવો, તમને
સુંદ વડે મારી પીઠ પર એસાડી દઉં. અત્યારે
વિચાર કરવાનો વખત નથી.’

હાથીએ સુંદ વડે સસલાને પોતાની પીઠ પર
એસાડી હીધું ને પછી એ તો ચાલ્યા. છેવટે બધાં
બચ્ચી ગયાં.

બધાંને થયું, ચાલો, સારું થયું આપણે બધાં
બચ્ચી ગયાં. યોડી વાર થઈ એટલે વાંદરો કહે,
‘હાથીભાઈ એ હાથીભાઈ, આ સસલાને તમે
બચાવ્યું?’

હાથી કહે, ‘હા’.

વાંદરો કહે, ‘પણ એ તો તમારા શરીરની, સૂંધની, પગની, પૂંછડીની, આંખની એમ બધાંની મરીકરી કરતું હતું. એને તો એની આંખ એને રંગ માટે બહુ અભિમાન હતું. શું કામ તમે બચાવ્યું?’

હાથી કહે, ‘હશે બાઈ, ભલે એ મારી કે તારી મરીકરી કરતું હતું. પણ દુઃખના કે મુશ્કેલીના સમયે આપણે એવું જેવું ના જેઈએ. ખનતી મદદ કરવી જેઈએ. એમાં જ ભગવાન રાજ રહે.’

સસલું તો ના જાલે કે ચાલે. હાથીબાઈ સમજ ગયા કે સસલાને અત્યારે બહુ દુઃખ થાય છે. એટલે તેમણે વાંદરાને કહ્યું, ‘એ તો એ વખતે એને અભિમાન હતું ને એટલે એવું જાલતો હતો. હવે પૂછી જુએ !’

સસલાબાઈ કહે, ‘હવે હું અભિમાન નહીં કરું, હું કોઈનીએ મરીકરી નહીં કરું. તમારી મરીકરી કરતો હતો તોય તમે જ મને બચાવ્યો. મારા રૂપ-રંગે નહીં. હું તમારા બધાની મારી માગું છું.’ – આ સાંભળી વાંદરાબાઈ એને હાથીબાઈ ખૂખ ખુશ થયા.

૬

મહેનત કરે તે સૌને ગમે

એક હતું ગામ. એ ગામમાં એક પટેલ રહે.
 એમનું ધર તો બહુ મોડું. એમાં છેક છેદવા
 આરડામાં કીડીઓએ પોતાનું દર ખનાવેલું. ગણું
 ગણ્યાય નહીં એટલી કીડીઓ ત્યાં લહેરથી રહે.
 એમાં એમના રાણીઓ રહે. એ આ દરમાં બધી
 વ્યવસ્થા રાખે. બધી કીડીઓ બહુ મહેનતું પણ
 એક કીડી જરા આળસુ. અને ઝેરા ખાવા ન ગમે.
 અને એક ખાસ બહેનપણી. પેલી બહેનપણી રોજ
 મહેનત કરે. પટેલના ધરમાંથી કંઈક ને કંઈક
 ખાવાનું લાવે. પોતે ખાય ન થોડું પેલી આળસુ
 કીડીને પણ આપે. કીડીઓના રાણીઓને આ વાતની
 અખર હતી. તેમણે એક વાર પેલી આળસુ કીડીની
 બહેનપણીને ઘાલાવી. રાણીઓ કહે, ‘કીડીઓન,
 તમને તમારાં બહેનપણી બહુ ગમે છે?’ બહેન-
 પણી-કીડી કહે, ‘હા.’

રાણીઓ કહે, ‘જુઓ, એ મનેય ગમે છે.
 પણ એ આળસુ થઈને પડી રહે છે એ સારું નથી.
 તમે અને ખાવાનું ખવડાવો છો એટલે એ એકપણ

મહેનત કરે તે સૌને ગમે | ૪૧

વાર પોતાનું લેવા પણ જતી નથી. અણે જતે જ
મહેનત કરીને પોતાનું ખાવાનું લઈ આવવું જેઈએ.
હવે તમે અને કંઈ લાવી આપશો નહીં.''

પેલી બહેનપણી-કીડીને આ વાત સાચી લાગી.
એક દિવસ અણે અને કશું ન આપ્યું. પેલી તો
આળસનો ભંડાર. એ તો પડી રહી. આએ દિવસ
ભૂખી રહી. બહેનપણી-કીડીને આથી દુઃખ થયું.
એ કંઈક ખાવાનું લઈ આવી અને આળસુ કીડીને
આપ્યું. તે તને સમજવે, પટાવે, ધમકાવે ન
ખાવાનું આળવા મોકલે. પેલી તો થોડું ચાલે ને ત્યાં
જ પડી રહે. થોડી વાર થાય તોય આળસુ-કીડી
પાછી ના આવે એટલે બહેનપણી-કીડીને ચિંતા
થાય. તે પાછળ પાછળ આળવા જય. થોડે જ
જય ત્યાં તો પેલાં કીડીખાઈ ઊંધતાં હોય. બહેનપણી-
કીડીને ખીજ તો ચઢે, પણ પેલી કીડી પર લાગણી
પણ ખૂખ. અને ઊંધાડે ન બંને પાછાં દરમાં આવે.

થોડા દિવસ પછી પટેલને ઘર લગ્નનો પ્રસંગ
આવ્યો. પટેલનું ઘર ને તેમાંય પાછા શુભ પ્રસંગ.
એટલે ખાવા પીવાની તો વાત જ શી કરવી !

કીડીઓને તો બહુ મજા પડી ગઈ. જલસા જ જલસા. થોડીક કીડીઓ બેગી થઈને જલેખી લાવે, તો થોડીક કીડીઓ બેગી થઈને બજ્જું લાવે. તો વળી થોડીક મોહનથાળનો કટકો લાવે ને થોડીક પૂરી લાવે. કોઈ ઝૂલવડી લાવે ને કોઈ લાવે પાપડ, પાપડી ને સેવ. અરે, નામ ગણુતાંય થાકી જવાય એટલી વાનગીઓ આ કીડીઓના દરમાં બેગી થઈ ગઈ. આ વખતે પેલાં કીડીઓનાં રાણીબાએ હુકમ કર્યો, બધી કીડીઓ જે લાવી છે તે સાથે એસીને વહુંચીને બધાંએ ખાવાનું છે.

બપોર પડી એટલે બધી કીડીઓ બેગી થઈ. આળસુ કીડી અને બહેનપણી-કીડી પણ જેડાનેડ જોડવાઈ ગયાં. બધી કીડીઓએ સતત મહેનત કરીને વસ્તુએ આણી હતી પણ આપણાં આળસુ કીડીબાઈએ એક પણ ફરો ખાંધેલો નહીં. આ વાતની રાણીબાને બખર હતી. બધાં એક સાથે જોડવાઈ ગયાં. એટલે રાણીબા પીરસવા નીકળ્યાં. બધાંને એક એક કરીને બધી વસ્તુ પીરસી. પણ પેલાં આળસુ કીડીબાઈને કાંઈ ન આપ્યું. પણી એ બહેનપણી-કીડી પાસે આવ્યાં અને ઠણું, ‘જુઓ,

તમારે તમારી બહેનપણીને કશું જ ખાવાનું આપ-
વાનું નથી. એણે એક પણ ફેરો ખાધો નથી. એટલે
આજે એને જરાપણ ખાવાનું મળશે નહીં' પછી બધાં-
ને કહ્યું, 'ચાલો હવે શરૂ કરો' ને બધાંએ ખાવા માંડયું.

આળસુ કીડીબાઈ તો બધાને જેયાં કરે. એને
પછી તો પોતાની જત માટે ખૂબ હુઃખ થયું. પણ
તે વખતે તો શું કરે? એ ધીમે રહીને ત્યાંથી જતાં
રહ્યાં. પેલી બહેનપણીએ જેયું. પણ રાણીબા સામે
જ એઠેલાં. એટલે કશું કરી શકાય તેમ નહોતું. એ
પણ ખાતાં જ રહ્યાં.

આળસુ કીડી ધીમે ધીમે કરીને પટેલના રસોડા-
માં ગઈ ને પોતાનાથી જે જાંચકાયું તેવું નાનું ભજ્યું
લઈને ધીમે ધીમે પાછી આવી. આવીને રાણીબાને
આપ્યું. રાણીબાની આંખમાં તો આનંદનાં આંસુ
આવી ગયાં. એને પોતાની સાથે એસાડી. પેલું
ભજ્યું ને બાકીની બધી વસ્તુઓ પ્રેમથી ખવડાવી.
બધી કીડીએને પણ ખૂબ આનંદ થયો. પેલી
બહેનપણી-કીડી તો હોડતી હોડતી જઈને એને બેટી
જ પડી. બધાંએ ખાધું. પીધું ને મજા કરી.

- ૧૦

ટામેટાં રે ટામેટાં

એક હતુંગામ. ગામમાં મોટું શાકખજર. એમાં એક મોટી દુકાન. તેમાં કાછિયો બધી જતનાં શાક રાખે. જુદી જુદી ટોપલીઓમાં જુદાં જુદાં શાક સરસ રીતે મૂકે. નીચલી ટોપલીમાં શાકનો રાજ રીંગણું ભીરાને. એની સાથે પછી બટાકા, ભીડા, કારેલાં, કુણી, દૂધી, ઝલાવર એમ બધાંય શાક જોઈવાય. છેક ઉપરની બાજુએ લાલ ચઠક ટામેટાં મૂકે. ટામેટાં તો ચમક ચમક થાય. એના ભાવ પણ વધારે. એક શોઠ રોજ ટામેટાં લઈ જય. યોડાં ખાય ને વધે એટલાં ફીજમાં મૂકે. ટામેટાંને એતું બહુ અભિમાન. કોઈક વાર રીંગણુની સામે જોઈને કહે, ‘છાને તું શાકનો રાજ કહેવાય પણ સ્થાન તો મારું જ ઊંચું છે ન? તને તો પેલા વાધરીઓએ લઈ જય, પણ હું તો બંગલાવાળાઓને ઘેર જઉં અને ફીજમાં રહું છું.’

રીંગણુરાજ તો કાઈ બાલે નહીં. એ તો બધું સાંભળ્યા કરે. પણ કોઈક વાર કહે, ભાઈ અભિમાન

ના કરીએ હું. ભગવાન જ્યાં ને જેમ રાજે તેમ રહીએ.

થોડા દિવસ પછીની વાત છે. એક બિલાડી કચાંકથી આવી ને સીધી યામેટાંની ટોપલી ઉપર ઝૂઠી. યામેટાંની ટોપલી આડી પડી ગઈ. બિલાડીબાઈ તો પછી ભાગી ગયાં. પણ યામેટાંબાઈ તો ગખડયા. કેટલાંક તો ગખડતા ગખડતા ઢોળાયેલા પાણીમાં જઈને પડ્યાં. કેટલાંક લોકોના આવવા-જવાના રસ્તામાં પડ્યાં. કેટલાંક તો લોકોના પગ નીચે કચડાઈ ગયાં. આ ખંડું પેલા રીંગણુરાજ જેથાં કરે. થોડી વાર થઈ પછી રીંગણુ કહે, ‘ભાઈ યામેટા, કેમ છુ?’ યામેદું તો શું ઘાલે? એક તો ઘોતાની આવી દશા ને બીજુ બાજુ પેલો કાછિયો ને ઘાલે તે સંભળાય. કાછિયો ઘાલતો હતો, ‘મૂર્ખ બિલાડી ને મૂર્ખાં આ યામેટાં. હવે એવાં થઈ ગયાં છે કે કોઈ કેશે નહીં. માથે પડ્યાં આ તો. મારાં રીંગણું હારાં. ખંડાયને ખપે.’

૧૧

ઠેરનાં ઠેર

એક હતું ગામ. ગામમાં એક કુંભાર રહે. અની પાસે પાંચ-છ ગધેડાં. રોજ સવારે એ દૂર દૂર જય. કચારેક નહીંછિનારે તો કચારેક મેદાનમાં. બધાં ગધેડાંને પણ સાથે લઈ જય. આખ્યા દિવસ માટી આદે. સાંજ પડે ગધેડા પર મૂકે ને ઘેર પાછા આવે. ગધેડાંઓ તો આખ્યા દિવસ આમ-તેમ ફરે, ચરે ને સાંજ પડ્યે ભાર લઈને પાછાં આવે.

એક દિવસ ગધેડાંઓને થયું, ચાલો આજે આપણે કશું કામ કરીશું નહીં. આપણેય ઘોડાઓની જેમ જ રહીશું. આપણે શું બધી વખત ભાર જ ઊંચકવાનો ને ડેણાં જ ખાવાનાં? હવે એવું નહીં થવા દઈએ. રાતે કુંભાર ઊંધી ગયો ત્યારે બધાં ગધેડાંઓ ભાગ્યાં હોડાય એલું હોડયાં. એમ કરતાં કરતાં બાજુના ગામનું સ્ટેશન અથ્યું ત્યાં તે બધાં પહોંચી ગયાં. ત્યાં થોડી ઘોડાગાડીઓ જાલેલી. એક ગધેડાએ ઘોડાગાડીવાળાને કહું, ભાઈ આજનો દિવસ આ ઘોડાને બદલે મને ત્યાં બાંધ.

ઘોડાગાડીવાળાએ પહોલાં તો ના પાડી. પણ એ વખતે ડોઈ મુસાફર નહોંતો. એલે એને ગમ્મત

કરવાનું મન થયું. ધોડાને છુટો કરી એક ગધેડાને
ખાંધ્યો. ગધેડાબાઈ તો ખહુ ખુશ ખુશ થઈ ગયા.
અમને મનમાં થયું, જે હું આજે સરસ દોડીશ તો
પછી આ ગાડી સાથે મને રોજ બાંધશે. ભાર
જીંચકવાનો તો જરો જ. ડક્કણું ખાવાનાંય જરો.
પછી તો તરત જ અમણે દોડવાનું શરૂ કર્યું. પેલા
ધોડાગાડીવાળાએ ચાખુક ઉપર ચાખુક મારવા માંડો.
પણ આ તો ગધેડાબાઈ. એ તો જય દોડયા... જય
દોડયા. ગાડીનો બધો ભાર અમના ગળા ઉપર.
ગળે પણ દોરડું બાંધેલું. એ તો થાકવા માંડયા. ન
તાય જય દોડયા.

એટલામાં સામેથી એક ખટારો આવતો હતો.
ખટારાવાળાએ હોન્ન વગાડ્યું. પણ મર્સ્ત ખનેલા
ગધેડાબાઈ તો માને? ખસવું હોય તો ખસે એ, હું
શાનો ખસું? ધોડાગાડીવાળાએ ખચાવવાનો તો
ખહુ પ્રયત્ન કર્યો તો ય તે અથડાયા જ. ધોડાગાડી-
વાળો તો ઝુદીને જીતરી ગયો. એટલે ખચી ગયો.
પણ ગધેડાબાઈના તો પગ પર થોડુંક વાગ્યું જ.
એ તો પડયા.

ધોડાગાડીવાળો તો ખહુ ખીજયો. એક તો

ગધેડાભાઈને વાગેલું, ને ઉપરથી ઘોડાગાડીવાળાએ
એ ચાર લાતો મારી. પછી પેલા ખટારામાં ઘોડાગાડી
મૂકી ને પોતે પણ એમાં એસી ગયો. પોતાની મૂળ
જગ્યાએ પાછો આવ્યો.

આ બાજુ બધાં ગધેડાંએ તો એની રાહ
નેર્દ્ધને જ એઠેલાં. બધાએ એક સાથે હોંચી હોંચી
કરવા માંડયું. ને પૂછ્યું : એલો, ઘોડા કરતાં
અમારા નેવાં ગધેડાં સરસ હોડે છે ને !

ગાડીવાળો તો ખીજયેલો હતો જ. જેલું
ગધેડાંએ બાલ્યાં કે અણે તો બધાંયને ચાખુફ વડે
કુટકાર્યાં : 'સાલાંએ, દોડવાનુંય આવડતું નથી ?'

બધાં ગધેડાંએ તો પછી બાજુમાં એસી ગયાં.
તેમને તો કંઈ સમજ ન પડી. યોડીક વાર થર્ડ એટલે
પેલું ગધેડું લંગડાતું લંગડાતું આવ્યું. બધાં ગધેડાંએ
એની ચારે બાજુએ ઝરી વહ્યાં. પેલું ગધેડું તો નીચે
એસી ગયું. ધીમે રહીને બધી વાત કરી. પછી કણ્ણું,
'ભાઈ, એ તો જેનું કામ ને કરે. આપણે માટે તો
ભલો આપણો કુંબાર ને ભલી આપણી માટી.'

પછી બધાં ગધેડાંએ ધીમે ધીમે ચાલતાં
પોતાના માલિકને ઘેર આવી ગયાં.

